

УДК 344.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.34>

ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Кузнецов В.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
ORCID: 0000-0003-1727-4019*

Сийплові М.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та
правоохоронної діяльності
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0001-6131-9179
e-mail: mykola.syiploki@uzhnu.edu.ua*

Кузнецов В.В., Сийплові М.В. Відновлення національної системи військових судів: сучасні проблеми правотворчості.

У статті досліджено сучасні законопроекти «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо функціонування військових судів» (реєстр. № 13048 від 27.02.2025 р.) та «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо створення та організації діяльності військових судів» (реєстр. № 13048-1 від 11.03.2025 р.), які стосуються встановлення системи військових судів.

Метою дослідження є аналіз стану правотворчої діяльності у сфері відновлення функціонування військових судів. Для реалізації мети статті було використано такі наукові методи: формально-догматичний – під час правового аналізу норм законопроектів; метод порівняльного аналізу дозволив дослідити систему військових судів в окремих зарубіжних країнах; статистичний метод дозволив визначити кількісні показники військових кримінальних правопорушень та воєнних злочинів та визначити їх вплив на функціонування системи кримінальної юстиції. Методи аналізу та синтезу дозволили запропонувати конкретні алгоритми вирішення проблеми встановлення системи військових судів.

Проаналізовано дві протилежні позиції щодо запровадження системи військових судів. Одним з важливих аргументів щодо запровадження військових судів визначено зарубіжний досвід правового регулювання діяльності таких судових органів, які існують у багатьох провідних державах світу, зокрема у більшості країн Європейського Союзу. Констатовано, що зарубіжний досвід регламентації військової юстиції неможна абсолютизувати та формально імплементувати у національне законодавство, зважаючи на різні правові традиції країн і на чинний воєнний стан в Україні.

У дослідженні наголошено на тому, що законопроекти, які стосуються відновлення системи військових судів, є надзвичайно важливими, актуальними, своєчасними та містять слушні пропозиції для майбутнього функціонування військових судів. Обґрунтовано, що вказані законопроекти потребують певного доопрацювання, можливого об'єднання, а також узгодження з відповідними конституційно-правовими нормами. У статті запропоновано обмежити юрисдикцію військових судів винятково сферою військових кримінальних правопорушень, воєнних злочинів, справ про адміністративні правопорушення та дисциплінарних правопорушень, вчинених військовослужбовцями, резервістами і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів. Зроблено висновок, що у перспективі створення військових судів повинно залежати від комплексного вирішення проблеми створення системи військової юстиції.

Ключові слова: військовий суд, військовослужбовець, військові кримінальні правопорушення, воєнний стан, воєнні злочини, законопроект, кримінальна юстиція, правосуддя, судова юрисдикція.

Kuznetsov V.V., Siyploki M.V. Restoration of the national system of military courts: modern problems of lawmaking.

The article investigates the modern draft laws «On Amendments to the Law of Ukraine» On Judiciary and Status of Judges» on Functioning of Military Courts» (Reg. No. 13048 of 27.02.2025) and «On Amendments

to the Law of Ukraine» On Judiciary and Status of Judges» on Creation and Organization of Military Courts» (Reg. No. 13048-1 of 11.03.2025) concerning the establishment of a system of military courts.

The purpose of the study is to analyze the state of lawmaking in the sphere of restoring the functioning of military courts.

The following scientific methods were used to realize the purpose of the article, such as: formal-dogmatic – for legal analysis of the norms of draft laws; the method of comparative analysis allowed us to explore the system of military courts in some foreign countries; the statistical method has dose to determine the quantitative indicators of military criminal offenses and military crimes and to determine their impact on the functioning of the criminal justice system. Methods of analysis and synthesis have allowed offering specific algorithms for solving the problem of military courts system establishing.

Two opposite positions on the introduction of a system of military courts are analyzed there. One of the important arguments for the introduction of military courts is the foreign experience of legal regulation of the activities of such judicial bodies that exist in many leading states of the world, in particular in most countries of the European Union. It has been stated that foreign experience of regulating military justice cannot be absolutized and formally implemented into national legislation, considering the various legal traditions of countries and the current martial law in Ukraine.

The study emphasizes that the draft laws concerning the restoration of military courts system are extremely important, relevant, timely and containing good proposals for the future functioning of military courts. It is substantiated that these draft laws require some refinement, possible association, and reconciliation with the relevant constitutional legal norms. The authors propose to restrict the jurisdiction of military courts exclusively with the sphere of military criminal offenses, military crimes, cases of administrative offenses and disciplinary offenses committed by military personnel, reservists and conscripts during their fees. It is concluded that in the future the creation of military courts should depend on the comprehensive solution of the problem of creating a system of military justice.

Key words: military court, serviceman, military criminal offenses, martial law, martial crimes, draft law, criminal justice, justice, court jurisdiction

Постановка проблеми. Історія становлення військового судочинства в Україні має давню історію. Зважаючи, що генезис цього питання вже ставав предметом інших наукових досліджень [4; 10], зупинимося лише на деяких важливих, на нашу думку, історичних моментах. Уперше право на військові суди на території України було проголошено королем Речі Посполитої Стефаном Баторієм в Універсалі від 20 серпня 1576 р., який функцію судової влади поклав на Гетьмана війська козацького [11, с. 114]. Після незалежності України, довготривалий період функціонування військових судів був поставлений під питання через прийняття Концепції вдосконалення судівництва, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/200639, згідно з якою у судовій системі України не повинно бути військових судів [20]. Цей процес був продовжений Указом Президента «Про ліквідацію окремих військових апеляційних та військових місцевих судів, внесення змін до мережі і кількісного складу суддів військових апеляційних та військових місцевих судів» від 6 липня 2006 року № 599/2006, яким було ліквідовано військові апеляційні суди Західного та Південного регіону, військові місцеві суди Вінницького, Миколаївського, Ужгородського, Чернівецького та Чернігівського гарнізонів [21]. Такі дії влади були обумовлені, на думку Ю. Бобрової та Ю. Боброва, набранням чинності 1 вересня 2005 року Цивільного кодексу України, в якому вже не передбачалося певних категорій справ, які були підсудні військовим судам [4, с. 127].

Як відомо, 3 серпні 2010 року набрав чинності Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI, в якому, зокрема, було передбачено ліквідацію військових судів. Указом Президента України «Про ліквідацію військових апеляційних і військових місцевих судів» від 14 вересня 2010 р. № 900/2010 були ліквідовані 15 військових судів: 2 апеляційні і 13 місцевих. Пригадаймо, що військові суди до ліквідації у 2010 році входили до системи судів загальної юрисдикції і здійснювали правосуддя у Збройних Силах України (ЗСУ) та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону. Військовим судам були підвідомчі справи, зокрема про всі злочини, скоєні військовослужбовцями ЗСУ та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, всі справи про шпигунство, та інші категорії справ, у тому числі, пов'язані із захистом прав і свобод військовослужбовців [14]. Відмову від подібної спеціалізації держава аргументувала такими положеннями: «необхідністю забезпечення конституційного принципу незалежності суддів під час здійснення правосуддя; існування військових судів порушувало вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо права особи на справедливий судовий розгляд (коли військовий суд має у своєму складі військового офіцера на службі в армії, що підпорядковується військовій дисципліні, і який призначається своїм ієрархічним начальником і не користується тими ж конституційними гарантіями, які надаються суддям, неможливо

вважати, що такий суд є незалежним і неупередженим у значенні статті 6 Конвенції (Gürkan v. Turkey), 2012, §§ 13–20)» [16, с. 184].

Сьогодні ця проблематика набула особливої актуальності. Це обумовлено насамперед російською агресією проти України, яка розпочалася 20 лютого 2014 р. й трансформувалася 24 лютого 2022 р. в широкомасштабну відкриту війну. Такий виклик національній безпеці України потребує переформатування діяльності різних державних органів, зокрема і судових органів. Зростання кількості військових кримінальних правопорушень (у 2022 р. – 13766; у 2023 р. – 28666; у 2024 р. – 93900) та воєнних злочинів (у 2022 р. – 60387; у 2023 р. – 60944; у 2024 р. – 28788) [19] змушує як науковців, так і практичних працівників замислитися щодо ефективності діяльності сучасної системи кримінальної юстиції. На нашу думку, ця сучасна проблематика, обумовлена російсько-українською війною, знову актуалізує ідею створення системи військової юстиції і, зокрема загострює потребу у відновленні військових судів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості функціонування військової юстиції в Україні і, зокрема військових судів досліджували такі науковці, як Ю. Бобров, П. Богуцький, В. Заросило, А. Подоляка, І. Костюк, О. Князюк, А. Лапкін, О. Лощихін, В. Оверчук, В. Пахомов, В. Пилипчук, О. Піпко, А. Полянський, О. Полегенька, Є. Сидоров, О. Ткачук, В. Топчій, Ю. Фідря, В. Шишкін та інші. Слід констатувати факт, що незважаючи на триваючий в Україні воєнний стан, в юридичній доктрині не досягнуто єдиної думки щодо відновлення військових судів. Важливо відміти монографію «Військові суди України в системі судів загальної юрисдикції» (2007), яка була підготовлена В. Шевченко та О. Ткачуком і стосувалася діяльності, чинної на той момент, системи військовою юстиції [32]. Також особливої уваги слід приділити науковим роботам Ю. Боброва, який тривалий період професійно досліджує вказану проблематику [2; 4]. Певним підсумком цієї наукової діяльності стала фундаментальна монографія Ю. Боброва «Проблеми становлення та розвитку системи військових судів в Україні» (2025), в якій автор аналізує правові засади створення та організації діяльності системи військових судів в Україні, здійснення судочинства військовими судами та визначає пріоритети розвитку системи військових судів [3]. Незважаючи на значну кількість наукових праць з даної тематики, сьогодні залишають недостатньо дослідженими нові законопроекти щодо відновлення системи військових судів. Отже, на нашу думку, ця частина правотворчої діяльності потребує самостійного наукового аналізу та висловлення авторської позиції щодо перспектив функціонування військових судів.

Метою нашого дослідження є аналіз стану правотворчої діяльності у сфері відновлення функціонування військових судів.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, сьогодні в національній юридичній науці та практиці існує дві позиції щодо запровадження системи військових судів. Позиції науковців та практиків можуть кардинально відрізнятися [2; 8].

Перша позиція полягає у повній підтримці ідеї відновлення системи військового правосуддя. Вагомі аргументи для запровадження системи військових судів пропонує, зокрема суддя Великої Палати Верховного Суду, вчений секретар Науково-консультативної ради при Верховному Суді Олег Ткачук. Він наводить статистичні дані, які свідчать про те, що у правовому полі України суттєво збільшилася кількість нормативно-правових актів, які стосуються військових, а суди розглядають десятки тисяч військових судових справ [27]. На його думку, ці «цифри показують, що в загальних судах виникла специфічна категорія справ, вирішення яких потребує спеціальних знань у військовому праві, а також досвіду життя і діяльності в умовах військової організації. Такий досвід і знання повинні забезпечити кваліфіковане і справедливе вирішення справ військових» [27]. Також О. Ткачук наводить відповідні листи (Вищої ради правосуддя, Міністерства оборони України, Секретаріату Ради національної безпеки і оборони України) на підтримку впровадження в Україні військової юстиції і, зокрема військових судів [27].

Цю позицію підтримують й окремі народні депутати України. Наразі зареєстровано проекти законів України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо функціонування військових судів» (реєстр. № 13048 від 27.02.2025 р.) та «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо створення та організації діяльності військових судів» (реєстр. № 13048-1 від 11.03.2025 р.)/

На користь цієї ідеї свідчить й зарубіжний досвід функціонування військових судів, які існують у багатьох провідних державах (біля 40), зокрема у Сполучених Штатах Америки, Польщі, Ізраїлі, Великій Британії. Також слід враховувати такий факт, що більшість країн Європейського Союзу в яких функціонує інститут військової юстиції, наділяють військові суди статусом спеціалізованого суду [26, с. 71]. Цікавий факт, Франція, як і Україна, свого часу ліквідувала військові суди, але згодом це рішення було визнано помилковим, а систему військових судів було відновлено [16, с. 185]. Разом з тим, ми спостерігаємо в зарубіжних державах різний підхід до системи військових судів [28, с. 170–174]. На нашу думку, зарубіжний досвід регламентації військовій юстиції неможна абсолютизувати та «сліпо»

імплементувати у національне законодавство, зважаючи на різні правові традиції країн і, саме головне, на чинний воєнний стан в Україні.

Далі розглянемо основні положення законопроектів (реєстр. № 13048 від 27.02.2025; реєстр. № 13048-1 від 11.03.2025), які, зважаючи на російську агресію проти України, пропонують відновити систему військового правосуддя.

Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо функціонування військових судів» (реєстр. № 13048 від 27.02.2025 р.) підготував народний депутат України С. Власенко.

Метою законопроекту № 13048 від 27.02.2025 р. є «забезпечення ефективного та оперативного судочинства у військовій сфері, захисту прав військовослужбовців шляхом відновлення функціонування військових судів, а саме віднесення до місцевих загальних судів також військових судів гарнізонів та врегулювання, що апеляційними судами, що здійснюють перегляд судових рішень, ухвалених військовими судами гарнізонів, є військові апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах» [17].

Проектом № 13048 від 27.02.2025 р. пропонується внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якими передбачити, зокрема наступні положення: військові суди гарнізонів віднести до системи місцевих загальних судів; військові суди гарнізонів за юрисдикцією розглядають справи щодо військових кримінальних правопорушень, порушень правил та звичаїв ведення війни, порушення законодавства про державну таємницю ЗСУ та військових формуваннях, адміністративні справи, в яких стороною є військовослужбовець або орган військового управління, справи про дисциплінарні правопорушення військовослужбовців; апеляційними судами, що здійснюють перегляд судових рішень, ухвалених військовими судами гарнізонів, є військові апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах; суддею військового апеляційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя в апеляційному суді, а також має стаж роботи на посаді судді за спеціалізацією із здійснення кримінального провадження не менше п'яти років; у Касаційному кримінальному суді Верховного Суду створюється окрема палата для розгляду військових справ. До складу палати з розгляду військових справ Касаційного кримінального суду входять виключно судді, які мають стаж роботи на посаді судді за спеціалізацією із здійснення кримінального провадження не менше десяти років; суддям військових судів гарнізонів, військових апеляційних судів, а також включених до складу палати з розгляду військових справ Касаційного кримінального суду присвоюються військові звання офіцерського складу, починаючи з молодшого лейтенанта юстиції та ін. [22].

На вказаний законопроект підготовлено висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, який містить 14 основних зауважень. Серед них слід виділити зауваження щодо юрисдикції військових судів; кваліфікаційних вимог до судді; права залучати військових експертів для консультацій, роз'яснень або надання висновків з військових питань; порядку присвоєння військових звань суддям військових судів гарнізонів, військових апеляційних судів та Верховного Суду; конкурсу на посаду судді військового суду гарнізону; формування Громадської ради доброчесності (запропоновано виключити можливість бути членами ради для осіб, які є іноземцями або особами без громадянства); термінології проекту; фінансування з Державного бюджету України [6]. Усі ці зауваження, вважаємо, є слушними, а окремі з них – принциповими.

На нашу думку, є критичним зауваження, яке стосується питання фінансування з Державного бюджету України відновлення системи військових судів. Без окремого обґрунтованого прорахунку фінансових витрат з бюджету на створення системи військового правосуддя, неможливо здійснити якісну реформу у цій сфері. Суб'єкт права законодавчої ініціативи повторює системну правотворчу помилку, яка полягає у нехтуванні фінансово-економічними розрахунками, що не узгоджуються із вимогами ч. 3 ст. 91 Регламенту Верховної Ради України про те, що у разі внесення законопроекту, проекту іншого акта, прийняття якого призведе до зміни показників бюджету (надходжень бюджету та/або витрат бюджету), суб'єкт права законодавчої ініціативи зобов'язаний додати фінансово-економічне обґрунтування (включаючи відповідні розрахунки). Також втручання в питання формування Громадської ради доброчесності, що не є предметом законопроекту, на нашу думку, повністю перекреслює окремі позитивні положення законопроекту.

Важливо відмітити, що законопроект не вирішує принципового питання відповідності нормативних пропозицій ст. 125 Конституції України. Наприклад, як відомо, створення суду неможливе без внесення Президентом України відповідного проекту Закону України до Верховної Ради України після консультацій з Вищою радою правосуддя (ч. 2 ст. 125 Конституції України). Це положення автором законопроекту недотримано.

Альтернативний проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо створення та організації діяльності військових судів» (реєстр. № 13048-1 від 11.03.2025 р.) підготував народний депутат України М. Дирдін.

Метою законопроекту № 13048-1 від 11.03.2025 р. є «забезпечення якісного виконання завдань правосуддя у воєнній сфері стосовно військовослужбовців за вчинені кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, за військові адміністративні правопорушення, а також забезпечення ефективного судового захисту порушених прав і законних інтересів військовослужбовців, членів їхніх сімей» [18].

Проектом № 13048-1 від 11.03.2025 р. пропонується внести зміни до Закону України «Про судوустрій і статус суддів», якими передбачити, зокрема наступні основні положення: місцевими військовими судами є окружні військові суди, які утворюються з урахуванням дислокації Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, їх органів управління та військово-адміністративного поділу території України; місцеві військові суди розглядають справи стосовно військовослужбовців, резервістів і військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, справи за їх участі як сторони в адміністративному судочинстві при вирішенні публічно-правових спорів з суб'єктами владних повноважень, що здійснюють публічно-владні управлінські функції у сфері оборони, а також справи з питань соціального і правового захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей; апеляційним судом з розгляду кримінальних справ, справ про адміністративні правопорушення стосовно військовослужбовців, резервістів і військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, а також справ за їх участі як сторони в адміністративному судочинстві при вирішенні публічно-правових спорів з суб'єктами владних повноважень, що здійснюють публічно-владні управлінські функції у сфері оборони, а також справи з питань соціального і правового захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей, є Військовий апеляційний суд; у складі Верховного Суду створюється Військова судова палата Верховного Суду та ін. [23].

На вказаний законопроект підготовлено висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, який містить також 14 основних зауважень. Серед них слід виділити зауваження щодо юрисдикції військових судів; можливості здійснювати правосуддя поза приміщенням відповідного військового суду (виїзні судові засідання); кваліфікаційних вимог до судді; порядку проходження військової служби військовими суддями та їх помічниками; термінів добору кандидатів на посаду судді військового суду; повноважень Вищої ради правосуддя щодо звільнення судді військового суду з посади; фінансування з Державного бюджету України [6]. Усі ці зауваження, на нашу думку, є слушними, а окремі з них – принциповими.

По-перше, є важливим тотожне зауваження, яке було висловлене й щодо першого законопроекту, яке стосується питання фінансування з Державного бюджету України відновлення системи військових судів. Ігнорування питання обґрунтування фінансування такої законодавчої ініціативи, на нашу думку, пояснюється неможливістю переконати парламентарів щодо підтримки такого надзвичайно вартісного проекту в умовах воєнного стану, коли коштів й так хронічно не вистачає на підтримку Сил оборони та безпеки.

Також законопроект не вирішує принципового питання відповідності нормативних пропозицій ст. 125 Конституції України. Наприклад, створення суду неможливе без внесення Президентом України відповідного проекту Закону України до Верховної Ради України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Це положення автором законопроекту не враховано. Також законопроект не відповідає на питання, як можна створити військові суди, які за своєю специфікою можна назвати надзвичайними чи особливими [8] і це буде узгоджуватися з ч. 6 ст. 125 Конституції України. У законопроекті, на нашу думку, не достатньо положень щодо правової регламентації функціонування відповідного апеляційного суду. Кваліфікаційні вимоги до судді військового суду значно обмежують доступ громадян до права взяти участь у конкурсі на посаду судді. Наприклад у законопроекті зазначено, що не може бути призначений суддею місцевого військового суду громадянин, який непридатний до військової служби (п. 2 ч. 2 ст. 69, п. 121 ч. 1 ст. 71 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в редакції законопроекту) [7]. На нашу думку, взагалі слід відмовитися від такої кваліфікаційної вимоги до кандидата на посаду судді військового суду, як наявність обов'язкового статусу військовослужбовця (військовозобов'язаного офіцерського складу). Голова Національної асоціації адвокатів України Лідія Ізовітова дотримується аналогічної думки і вважає, що запропоноване положення щодо наявності у судді військового суду статусу військовослужбовця породжує додаткові корупційні ризики, оскільки «виникає можливість неформального впливу на суддів через механізми військової служби та кар'єрного зростання» [10]. Таку ж пропозицію підтримує й начальник Головного управління військової юстиції Міністерства оборони України Олексій Муравйов, який вважає, що суддя не має обов'язково перебувати на військовій службі і цілком достатньо, щоб він мав фахові знання [29]. На нашу думку, це дуже важливе зауваження, оскільки статус військовослужбовця передбачає дотримання базового принципу – єдиноначальності, що може впливати на незалежність судді. Отже така пропозиція щодо статусу військового судді дозволить не порушити одну з фундаментальних засад судочинства як незалежність суддів і підкорення їх лише закону (ч. 1 ст. 129 Конституції України). Це конституційне положення реалізоване в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус

суддів» від 2 червня 2016 р.: «Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом». Такі засади судочинства відповідають й міжнародним стандартам правосуддя: 1) Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. проголошує, що кожна людина для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення має право на те, щоб її справу розглянув з додержанням усіх вимог справедливий незалежний і безсторонній суд (ст. 10) [9]; 2) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. проголошує, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом (ч. 1 ст. 6) [12]; 3) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. також визначає, що кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону [15]. Також важливо, що це відповідає й основним принципам незалежності судових органів, які схвалені VII Конгрес ООН по запобіганню злочинності і поведженню з правопорушниками 1985 р. [13, с. 895]. Можливі опоненти можуть зауважити, що, по-перше, військові суди вже існували до 2010 року і статус військовослужбовця – судді не впливав на незалежність суддів; по-друге, утворення військових судів в Україні відповідає стандартам Ради Європи і не суперечить Конституції України [11, с. 131-132], що підтверджується рішенням Конституційного Суду України № 20-рп/2003 від 11 грудня 2003 року, яким Суд, перевіряючи систему судів на її відповідність Конституції України, не визнав, що існування військових судів є неконституційним [25]; рішенням Європейського суду з прав людини від 29 червня 2004 року (справа Войтенко проти України), яким за рішеннями військових судів у цивільних справах визнано статус належного судового рішення і невідповідність діяльності військових судів міжнародним стандартам не виявлено [24]. Для припинення будь-яких дискусій з даного питання, пропонуємо Верховному Суду звернутися до Конституційного Суду України з поданням щодо офіційного тлумачення ч. 1 ст. 129 Конституції України (п. 2 ч. 1 ст. 51, ч. 1 ст. 52 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 201 р. № 2136-VIII).

На наш погляд, також є дискусійною пропозиція покладення на місцеві військові суди повноважень щодо розгляду усіх справ стосовно військовослужбовців, резервістів і військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, адже за таких обставин військові суди будуть змушені розглядати справи щодо вказаних осіб фактично у будь-якому провадженні (цивільному, кримінальному, адміністративному та у справах про адміністративні правопорушення). Так, наприклад, у випадку прийняття законопроекту справи про пенсійне забезпечення вказаних осіб будуть розглядатися військовими судами, що, цілком зрозуміло, не відповідає меті створення таких судових органів.

Підсумовуючи дослідження правотворчої діяльності у цій сфері, слід зазначити, що запропоновані законопроекти (реєстр. № 13048 від 27.02.2025; реєстр. № 13048-1 від 11.03.2025) є надзвичайно важливими, актуальними, своєчасними та містять слушні пропозиції для майбутнього функціонування військових судів. Указані законопроекти, на наш погляд, потребують певного доопрацювання, можливого об'єднання, а також узгодження з відповідними конституційно-правовими нормами. Зокрема, вважаємо за доцільне обмежити юрисдикцію військових судів винятково сферою військових кримінальних правопорушень, воєнних злочинів, справ про адміністративні правопорушення та дисциплінарних правопорушень, вчинених військовослужбовцями, резервістами і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів.

Далі розглянемо іншу позицію, яка полягає у неможливості на даний час реалізації ідеї створення системи військового правосуддя. Наприклад, Голова Верховного Суду Станіслав Кравченко вважає, що утворити військові суди без змін до Конституції України неможливо: «Дискусія в тому, чи можна просто законом ввести військові суди. Якщо буквально читати норму статті, то не можна, а є тільки два виходи: або міняти ст. 125 Конституції України, що в умовах воєнного стану неможливо, або організовувати діяльність військових судів через систему вищих спеціалізованих судів» [31]. Тобто, як підкреслює С. Кравченко, «Вищий військовий суд може працювати, але як спеціалізований суд він не матиме розгалуженої мережі по всій країні. Забрати все і розглядати в Києві – тут може бути більше шкоди, ніж користі» [31]. На думку голови Верховного Суду Станіслава Кравченко, єдиний шлях розглядати справи, у яких фігурують військові, – це спеціалізація суддів у судах, як це і відбувається зараз, а якщо створювати військові суди, то потрібно відновлювати і військову прокуратуру і військову адвокатуру: «Якщо відновлювати військову юстицію в комплексі, то я думаю, зараз у нас немає на це ні фізичних, ні матеріальних ресурсів, ні часових можливостей» [30]. Ця аргументація, очевидно, має конституційне підґрунтя (частини 4 та 6 ст. 125 Конституції України), яке спростувати, без роз'яснення Конституційного Суду України, на нашу думку, неможливо. У зв'язку з цим не можна повністю погодитися з думкою О. Балацької та О. Кучинської (які у своїй статті підтримали позицію С. Кравченка), що «відновлення в системі судоустрою України військових судів повністю відповідає вимогам статті 125

Конституції» [1, с. 466]. Тому пропонуємо Верховному Суду звернутися до Конституційного Суду України з поданням щодо офіційного тлумачення частин 4 та 6 ст. 125 Конституції України (п. 2 ч. 1 ст. 51, ч. 1 ст. 52 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII).

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що вирішення такої складної проблеми як створення військових судів неможливе без таких обов'язкових етапів: 1) звернення Верховного Суду до Конституційного Суду України з поданням щодо офіційного тлумачення частин 4 та 6 ст. 125 та ч. 1 ст. 129 Конституції України; 2) підготовка та внесення Президентом України відповідного проєкту Закону України до Верховної Ради України після консультацій з Вищою радою правосуддя; 3) фінансово-економічне обґрунтування законопроєкту повинно містити реальні дані для реалізації нормативних пропозицій; 4) у перспективі створення військових судів повинно залежати від комплексного вирішення проблеми створення системи військової юстиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ[^]

1. Балацька О.Р., Кучинська О.П. Відновлення військових судів в системі правосуддя в Україні: досвід минулого та сучасні реалії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024 № 6. С. 462–467.
2. Бобров Ю. Актуальність створення військових судів в Україні: огляд результатів дослідження. *Публічне право*. 2019. № 3 (35). С. 99–105.
3. Бобров Ю. Проблеми становлення та розвитку системи військових судів в Україні: монографія. Ін-т інформації, безпеки і права Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2025. 320 с.
4. Боброва Ю.Ю., Бобров Ю.О. Військові суди як виклик сьогодення в умовах збройної агресії РФ проти України: історична ретроспектива та генеза розвитку. *Military offences and war crimes: background, theory and practice: collective monograph*. / ed. by: V.M. Stratonov. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 112–138. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/57541/1/Розділ%20монографії.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).
5. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 20 березня 2025 р. на проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо функціонування військових судів» (реєстр. № 13048 від 27 лютого 2025 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55903> (дата звернення: 20.05.2025).
6. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 20 березня 2025 р. на проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо створення та організації діяльності військових судів» (реєстр. № 13048-1 від 11 березня 2025 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/55948> (дата звернення: 20.05.2025).
7. Висновок Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу Верховної Ради України від 17 квітня 2025 р. на проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо створення та організації діяльності військових судів» (реєстр. № 13048-1 від 11 березня 2025 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/55948> (дата звернення: 20.05.2025).
8. Висоцька Г. Відновленню військових судів в Україні чинить опір сама... Конституція? URL: <http://zib.com.ua/ua/118588-vidnovlennyyu-viyskovih-sudiv-v-ukraini-chinit-opir-konstituc.html> (дата звернення: 20.05.2025).
9. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. Неофіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 20.05.2025).
10. Ізовітова Л. Погони не личать мантиї. *Закон і Бізнес*, 1 травня 2025 р. URL: <https://zib.com.ua/ua/166810-modeli-vidnovlennya-viyskovih-sudiv-proanalizuvala-lidiya-iz.html> (дата звернення: 20.05.2025).
11. Ковальова С.Г. Судоустрій і судочинство на Українських землях Великого князівства Литовського: Монографія. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. 200 с.
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 р. Дата ратифікації Україною: 17 липня 1997 р. Дата набрання чинності для України: 11 вересня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.05.2025).
13. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.
14. Левченко І. Третій рік війни. А судді хто? *Главлком*, 16 вересня 2016 р. URL: <https://glavcom.ua/publications/tretyi-rik-viyni-a-suddi-hto-372817.html> (дата звернення: 20.05.2025).

15. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 20.05.2025).
16. Пахомов В.В., Дегтяр Р.О. Військові суди. *Правові горизонти*. 2016. С. 182–186. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141468162.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).
17. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо функціонування військових судів» (реєстр. № 13048 від 27 лютого 2025 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55903> (дата звернення: 20.05.2025).
18. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо створення та організації діяльності військових судів» (реєстр. № 13048-1 від 11 березня 2025 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/55948> (дата звернення: 20.05.2025).
19. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 20.05.2025).
20. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006> (дата звернення: 20.05.2025).
21. Про ліквідацію окремих військових апеляційних та військових місцевих судів, внесення змін до мережі і кількісного складу суддів військових апеляційних та військових місцевих судів: Указ Президента України від 6 липня 2006 р. № 599/2006. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599/2006> (дата звернення: 20.05.2025).
22. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо функціонування військових судів» (реєстр. № 13048 від 27 лютого 2025 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55903> (дата звернення: 20.05.2025).
23. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо створення та організації діяльності військових судів» (реєстр. № 13048-1 від 11 березня 2025 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/55948> (дата звернення: 20.05.2025).
24. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Войтенко проти України» від 29 червня 2004 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_223 (дата звернення: 20.05.2025).
25. Рішення Конституційного Суду України № 20-рп/2003 від 11 грудня 2003 р. у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про судоустрій України» (справа про Касаційний суд України). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-03> (дата звернення: 20.05.2025).
26. Сидоров Є., Полегенька О. Військовий суд: міжнародні стандарти правосуддя та кадрове забезпечення. *Слово Національної школи суддів*. 2017. № 3(20). С. 67–81.
27. Ткачук О. Військові суди = Правосуддя для військових. *Українська правда*, 6 лютого 2025 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/02/6/7496723/> (дата звернення: 20.05.2025).
28. Топчій В.В. Моделі систем військових судів у країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняно юриспруденції*. 2016. № 2. С. 170–174.
29. У Міноборони пояснили, що потрібно для створення військових судів. *АрміяInform*, 21 березня 2025 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2025/03/21/u-minoborony-poyasnyly-shho-potribno-dlya-stvorenniya-vijskovykh-sudiv/> (дата звернення: 20.05.2025).
30. Утворити військові суди без змін до Конституції неможливо – голова Верховного Суду. *Укрінформ*, 15 квітня 2025 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3982265-utvoriti-vijskovi-sudi-bez-zmin-do-konstitucii-nemozливо-golova-verhovnogo-sudu.html> (дата звернення: 20.05.2025).
31. Хамстер Ж. Свій судить своїх. Чи потрібні Україні спеціальні військові суди. *Телеграф*, 25 травня 2024 р. URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2024-05-24/5853679-sviy-sudit-svoikh-chi-potribni-ukraini-spetsialni-vijskovi-sudi> (дата звернення: 20.05.2025).
32. Шевченко В.П., Ткачук О.С. Військові суди України в системі судів загальної юрисдикції: монографія. Київ: КНТ, 2007. 299 с.